

Kloosterkerk

29 augustus 2021 – ds. Rienk Lanooy

Matteüs 9,1-8 en cantate 'Ich will den Kreuzstab gerne tragen (BWV 56)

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://www.youtube.com/watch?v=mVCOBSQttAE>

Gebed om ontferming

Wij kennen
de sleur
van de dagen
dan is het
half tot zwaar bewolkt
met matige wind
uit uiteenlopende richtingen
maar soms is er
zo'n dag
om niet te vergeten
omdat we het niet willen:
een dag
met een gouden rand
die ons optilt;
of omdat we het niet kunnen:
een dag
met een donkere kant
die ons terugwerpt
op ons zelf
maar in de hoogte
in de diepte
én in de middelmatigheid
bent u
niet ver van ons
tenminste, dat verlangen wij
soms even
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wij kennen
de routine
van ons leven
dezelfde gewoontes
dezelfde gezichten
soms al zo lang –
vertrouwenwekkend
kan dat zijn
maar soms
als wij
wie of wat zo gewoon is
opnieuw
en met aandacht bekijken
kunnen we verrast worden:
aangenaam
dat het liefst
maar soms ook
onaangenaam
dan moet er iets veranderen
als het kan
maar in dat alles
wat we doormaken
bent u
niet ver
tenminste, dat verlangen wij
soms even
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wij kennen
de cirkelgang
van deze wereld
altijd weer dat nieuws
dat ons voor even boos maakt
dan weer blij maakt
maar er is ook veel
dat van ons afglijdt
– het zal wel, denken we –
maar dan
is er opeens een beeld
dat ons niet loslaat:
een kind
over de muur van een vliegveld
op weg naar de vrijheid
blij voor het kind
verdrietig over een wereld
die zo is.
Bent u werkelijk
niet ver van ons
en verlangen wij echt naar U
al is het soms even?
Dat we het geloof in elkaar
niet verliezen
U in ons
wij in U
o God en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

De dichter van de cantate van vanmorgen is gegrepen door het beeld van het leven als een bootreis. We horen straks de woeste baren, gespeeld door de cellist, we krijgen in noten de veilige haven te zien waar we op af koersen. Deze beeldspraak gaat eigenlijk alleen maar terug op de eerste zin van het evangelie van vanmorgen, waar Jezus in de boot stapt en de oversteek maakt. De dichter had er blijkbaar genoeg aan. Maar ondertussen volgt er nog een pareltje van vertelkunst van Matteüs over de ontmoeting van Jezus met een verlamde man. Is er dan verder niets dat de cantate met het verhaal verbindt? Ik denk dat het in de muziek en het woord gaat om 'verlangen'. Daarover dan straks de preek, nu eerst Matteüs 9,1-8.

Preek

De cantate van vanmorgen is een liedje van verlangen. De musici en de bas in het bijzonder zullen misschien zeggen: verlangen, OK, maar deze cantate 'een liedje...' noemen? Zij hebben gelijk en kunnen Albert Schweitzer als getuige oproepen. Hij zei over deze cantate: 'Dit werk

behoort tot het prachtigste wat Bachs nalatenschap ons schonk, maar het stelt ook uitzonderlijke eisen aan het dramatische, plastische vermogen van de zanger...' Geen liedje dus, in de betekenis van 'een eenvoudig deuntje', maar wel in deze zin: dat de cantate in alle eenvoud iets blootlegt van wat een mens kenmerkt, namelijk dat wij verlangende wezens zijn. Er is iets wat ons drijft, waardoor wij bewogen worden. Wij leven van verlangen. In de cantate heeft dat te maken met thuiskomen, met rust, met troost. Ik vlieg als een adelaar, zingt de bas in de middelste aria, ik stijg boven mijn vermoeidheid uit, de golven van het leven laten me koud, ik tem ze, ik bewandel ze. Met graagte draag ik de kruis staf, want alleen zo kom ik de kommer en kwel van het leven te boven Ze hebben niet het laatste woord. Laat me toch thuis zijn bij de Eeuwige, liever vandaag nog, dan gisteren.

Dat diepe verlangen, wat ons drijft, is iets anders dan wat we nodig hebben, onze behoeften. De Franse filosoof Levinas beschreef het verschil tussen die twee met de woorden 'désir' en 'besoin'. 'Besoin', zei hij, is wat we nodig hebben om te overleven, om in deze wereld thuis te zijn. 'Eten, drinken, kleertjes, speelgoed', zo spelden we die behoeften vroeger thuis in een oud kindergebedje. En dat is niet niks: als je de wanhopige vluchtelingen op het vliegveld in Kaboel zag staan, weet je dat het in het leven niet zonder de elementaire behoeften gaat: eten, drinken, een veilig huis. Maar er zijn meer aspecten van ons leven die zoeken naar bevrediging: we hebben ons eergevoel, zoeken erkenning, willen macht, hebben behoefte aan cultuur, aan gezamenlijkheid. Onze behoeften komen voort uit de ervaring van gemis: er ontbreekt iets en de leegte ervan wil gevuld worden, het manco aangevuld. Het is de drijfveer van onze economie. U hoort wel dat deze dingen, deze behoeften vooral te maken hebben met het 'zelf'. Ik kan niet voor een ander eten, de ander kan niet voor mij genieten van Bach, Vermeer of Mondriaan en de wens om gezien te worden kun je niet uitbesteden aan een ander.

Maar verlangen, zegt Levinas, 'désir', is iets anders. Dat gaat niet terug op jezelf, het gaat uit naar het andere. Naar het vreemde, naar wat jij niet bent. Verlangen is een exodus, een uittocht uit het vertrouwde naar het onbekende. Verlangen is Abraham, die geroepen wordt door de lokroep van een vreemde stem en dan vertrekt om niet meer terug te keren. Het is niet een gemis dat hem doet gaan, maar al gaande ontdekt hij dat hij gedreven wordt door een verlangen naar wat hem te boven, te buiten gaat. Er is geen leegte die gevuld moet worden, maar er is een andere wereld buiten mij, die een beroep om mij doet. *Mens, waar ben je?* is een van die oervragen uit het begin van de bijbel, waarmee ik van buiten mijzelf word geroepen. Er is immers meer dan 'ik'. Er is meer dan het halige en soms ook inhalige dier dat in je zit, dat zich zo vaak breedmakende ego, want er is die ander die – simpelweg door er te zijn – een beroep op mij doet, waartoe ik me moet verhouden, die ik kan dienen. De ander ziet mij aan en spreekt mij toe, verplicht mij.

Over dat verlangen naar wat/wie buiten mij omgaat, gaat het ook in het verhaal van Matteüs dat zojuist klonk over een verlamde man die door een paar vrienden naar Jezus wordt gebracht. Maar wie verlangt er hier eigenlijk? De verlamde man komt niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk nogal passief over. Geen woord komt er in het verhaal over zijn lippen, geen wens, geen 'kyrië' aan het begin, en aan het einde geen 'dankjewel!'. Draait het hier wel om deze man? Hij lijkt eerder de kapstok te zijn waaraan Matteüs zijn verhaal ophangt. Ik zou denken: het gaat hier eerder om het verlangen van Jezus dan van die man. En wat is dat verlangen dan? Is dat niet precies het 'désir' waar Levinas het over heeft: om de exodus, uittocht die Jezus voortdurend maakt, en die hem brengt bij de ander, die een beroep op hem doet. Hij blijft niet hangen in het doen van zijn religieuze behoeftes, zoals de schriftgeleerden. Die zien niet de ander, die zien zichzelf. En, vergis je niet, er huist in ieder mens natuurlijk iets van zo'n schriftgeleerde. Maar Jezus wordt gedreven door de ander die, simpelweg omdat hij er is, iets van hem vraagt. En Jezus opent zich voor hem en zijn situatie en antwoordt: *Wees gerust, je zonden worden je vergeven.*

Wij vinden dat misschien een vreemd antwoord. Hoezo, zonden en welke dan? Maar het is maar hoe je naar deze mens kijkt. Jezus concentreert zich niet op zijn ziekte. Hij aanvaardt hem in zijn geheel: deze mens, zoals geen enkel mens, valt immers niet samen met zijn ziekte. Hij is allereerst mens, en ja, een mens met een gebrek. Maar dat is precies wat hem tot mens maakt. En dat gebrek is niet dat deze mens slecht is. Wij verbinden zonde meestal met iets wat slecht is, verwerpelijk, 'abject en infaam' zoals een zekere advocaat dat kon zeggen. Maar zonde betekent in de bijbel niet dat je slecht bent, maar eerder, dat je de weg kwijt bent, je doel mist, vervreemd bent van God en mens. En ja, dan doe je soms slechte dingen, maar dat hoeft niet. Wie de weg kwijt is kan zich ook terugtrekken in zichzelf, kan verlamd raken van de angst, kan de strijd lust kwijtraken om op te staan, kan worden als die verlamde man die, waardoor dan ook, zichzelf is gaan identificeren met zijn verlamming. Hij is er in gaan berusten, moedeloos geworden, alle leven in hem is in de kiem gesmoord. Als er dus iets vergeven moet worden, dan is het dat hij er niet meer in gelooft dat hij van betekenis is, dat hij de weg terug kan vinden om het menselijke te doen dat God van ons vraagt. En daarom zegt Jezus: je zonden worden je vergeven. Want zo wordt hij verhoogd, krijgt hij uitzicht op de ruimte en de vrijheid die ons dag in dag uit gegeven worden. Juist zijn verlamming vertelt ons dat wij soms achterblijven bij onze hun mogelijkheden. Wij vinden geloof in God dan misschien wel moeilijk, maar twijfel, aarzeling is geen zonde. Het is zonde wanneer we er geen geloof meer in hebben dat we meer kunnen dan we denken, of beter: dan de Eeuwige van ons denkt; dat we de hoop opgeven en onze overgeven aan de traagheid.

Jezus' verlangen brengt hem voorbij zichzelf bij deze mens en hij vergeeft hem zodat hij verder kan. Mooi, zou je zeggen, fijn voor hem. En wij dan? Maar Matteüs vergeet ons niet. In het laatste zinnetje van zijn vertelling laat hij de omstanders aan het woord. Zij loven de Eeuwige, staat er, en ze loven Hem *om de macht die hij aan mensen heeft verleend*. Je zou misschien denken dat ze de Eeuwige prijzen om de macht die hij aan Jezus heeft gegeven, maar er staat: *aan de mensen*. De macht om te vergeven is niet voorbehouden aan deze ene, zij is geschonken aan alle mensen. Als Matteüs iets verlangt, als hij ergens door gedreven is, dan dat de gemeenschap van wie Jezus volgen, in zijn voetspoor zich oefent in vergeven. Prachtig, of is het toch een soort *cadeau empoisonné* (vergiftigd cadeau), zo'n cadeau waarvan je denkt: leg dat maar neer bij de ander. Want vergeven is geen sinecure. Het is een macht die om verantwoordelijkheid vraagt: wie haar altijd en overal rondstrooit, doet aan goedkope genade en holt haar uit, maar wie haar op barmhartige wijze kan geven én ontvangen kan er een leven mee uit het slop halen.

Matteüs wordt gedreven door een diep verlangen: dat een mens niet alleen maar rusteloos bezig is om de leegte op te vullen, de honger van het zelf dat naar bevrediging streeft, te stillen. Hij hoopt dat de mens blijft verlangen en er op uittrekt, en net als deze zoon van Abraham het vreemde land van de vergeving intrekt om zich er voorgoed te nestelen. En nee, die weg naar dat land ontrolt zich niet als een rode loper voor je voeten. Misschien dat je die weg kunt vergelijken met het beeld van de Kreuzstab waarmee de cantate begint. Die te dragen gaat geen mens gemakkelijk af door de golven en plagen van het leven. En toch zegt de dichter: *Ich will den Kreuzstab gerne tragen*. Dat is niet een potsierlijke vorm van zelfkwellen, maar er klinkt eerder de overtuiging in door, dat de mens die door verlangen gedreven wordt, niet de eenvoudigste weg gaat, maar wel één die de hemel een stukje dichterbij brengt.

Voor de dichter van de cantate is dat nagenoeg letterlijk zo, die nabije hemel. Voor de verlamde man is het een stukje paradijs op aarde dat hem toevalt. Zijn leven is een vraag, waarop Jezus antwoordt. Jezus neemt zijn ver-antwoord-elijkheid, hij is er voor de ander. En zo kan hij verder, die niet meer verlamde man, als een vergeven mens.

Als die levenshouding, die kracht, om te vergeven en om vergeven te worden (die *macht die hij aan mensen heeft verleend*, zoals Matteüs dat noemt) in ons levend blijft, is het verlangen in ons nog niet gedoofd en zingt het liedje van verlangen altijd weer zijn eigen melodie. Bij mij is dat misschien een eenvoudig deuntje, maar bij Bach is het van een andere orde. 'Dit werk behoort tot het prachtigste wat Bachs nalatenschap ons schonk', hoorden we Albert Schweitzer al zeggen. Ik kan het niet beter zeggen, en u zult het vast kunnen beamen.

bronnen:

Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, EKK I/2, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener 1985

Barend Schuurman, *Bachs cantates toen en nu*, Budel: Damon 2015

Lucia Haselböck, *Bach Textlexikon: Ein Wörterbuch der religiösen Sprachbilder im Vokalwerk von Johann*

Sebastian Bach, Kassel: Bärenreiter 2004

Ad Peperzak, 'Dankzij Levinas', *Trouw* 20 januari 1996

Gebeden

U danken we, trouwe God, dat we voorbij het bevredigen van onze behoeften bewogen worden door een diep verlangen dat ons brengt bij de ander, de mens naast ons die een beroep op ons doet.	door mensenhand of natuurgeweld in het bijzonder denken we vandaag aan de mensen op Haïti. En daarom is het dat we kunnen danken voor het goede dat wij van de ander ontvangen: de rijkdom van de muziek de warme gloed van de aandacht de kracht van de vergeving gegeven of ontvangen Dat we ons openstellen laten kennen ook waarin we kwetsbaar zijn.	moeten missen Dat zij gedragen worden door goede woorden aandacht en door het vertrouwen dat u niet ver van hen bent. Voor wie opgelucht zijn dat het leven verder kan gaan na een spannende tijd tussen hoop en vrees en we noemen... en in hen allen die u dankbaar zijn dat zij er zijn.
En daarom is het dat we kunnen bidden voor al wie moeten leven met een tekort aan wat elementair is in ons bestaan voor wie leven met een gebrek aan voedsel voor wie geen huis meer hebben gevlucht of verjaagd	Voor wie verdrietig zijn bidden we wie hun geliefde	En in de stilte van dit moment leggen we u voor wat ons persoonlijk bezighoudt...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!